

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЗЬОМКО УЛЯНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 811.111:811.112.2]:791(049.32)]:[81'42:316.77]:[81'1:008]+305](043.3)

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ, ТЕКСТОТВІРНІ ТА ГЕНДЕРНІ
ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕНЗІЇ У КІНОКРИТИЦІ
(на матеріалі англійської та німецької мов)**

10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2019

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, професор
Білінський Михайло Емільович,
Львівський національний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри англійської філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бистров Яків Володимирович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
завідувач кафедри англійської філології

кандидат філологічних наук, доцент
Прохоров Володимир Федорович,
Запорізький національний університет,
професор кафедри німецької
філології і перекладу

Захист дисертації відбудеться «27» грудня 2019 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405).

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5)

Автореферат розіслано «26» листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану працю присвячено аналізу лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак англійських і німецьких рецензій у кінокритиці в когнітивно-комунікативному вимірі. Такий підхід дає змогу розпізнати культурно значущу інформацію у ключових концептах та їхній мовній маніфестації, виявити лінгвокультурні і гендерні ознаки стратегічно-тактичного планування мовленнєвих дій представників обох лінгвокультурних спільнот.

Рецензію розглядали як тип тексту з позиції теорії мовленнєвих жанрів та типології тексту (А. Закауцькі, Й. Мала, М. Л. Піітулайнен, Й. Радекер, С. Яворська). Увагу дослідників привертало лінгвотекстові, лінгвостилістичні та прагматичні ознаки рецензії (Т. Сіндєєва, О. Малиновська, Т. Яхонтова), актуалізація її культурного компонента (Ю. Польшина). Кінорецензія становила дослідницький інтерес зарубіжних науковців, які вивчали її мовні, композиційні (М. Гоффманн, К. Шнее, Г. Штегерт), жанрово-стилістичні та когнітивні ознаки (Д. Брежнева), полі-, інтердискурсивність (В. Ерман) та оцінність (Е. Гараніна).

Дослідженню культурно значущої інформації в культурних зразках та когнітивних моделях присвячено низку праць західних когнітивістів (Р. Дірвен, Г. Дж. Вольф, Ф. Польценгаген). У межах когнітивної антропології культурні моделі вивчали Н. Квін, Д. Холанд, П. Браун, у руслі крос-культурної психології зосереджували увагу на ціннісному аспекті культури К. М. Воклер, Г. Гофстеде. Лінгвокультурний компонент розглядали з позицій концептів (В. Вежбицька, О. Кубрякова та ін.), досліджували питання їхньої природи, кваліфікації і структури (С. Воркачов, В. Карасик, З. Попова, І. Стернін, О. Селіванова, В. Ніконова). Розгляду підлягала асиметричність концептуалізації схожих явищ у свідомості різних народів (Н. Буднікова). Українські учені досліджували концепти головно як культурні константи (І. Голубовська, І. Жигоренко, О. Качмар, А. Приходько).

Комунікативно-стратегічні аспекти текстотворення дедалі частіше стають предметом теоретичних розвідок (О. Іссєрс, І. Шкіцька). Увагу вчених привертає застосування комунікативних стратегій і тактик у різних видах дискурсу: газетного (Ю. Антонова), політичного (А. Артюхова), теледискурсу (А. Ланських, Є. Леонова), радіодискурсу (Т. Арсенєєва) та в різних жанрах (Ю. Чжу, В. Бхатія). Контрастивні дослідження охоплюють вивчення дискурсних стратегій і тактик телепубліцистичного дискурсу (Л. Фірстова), комунікативних тактик спонукання (Н. Карпова, А. Морєва) та розради (Є. Верещагін, В. Костомаров).

У площині гендерних студій науковий інтерес становлять особливості мовленнєвої поведінки (Д. Таннен, Дж. Т. Вуд), розбіжності щодо мети комунікації, застосування стратегій і тактик (К. Оперман, Е. Вебер, Г. Коттгофф), відмінності лексикону (А. Лінке). Гендерні дослідження українських науковців відбуваються в межах лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики (О. Архіпова, Н. Барвіна, О. Горошко, О. Левченко, Т. Храбан та ін.). Стратегічно-тактичний аспект комунікації з огляду на гендер досліджено на матеріалі різних дискурсів (А. Мартинюк, О. Хникіна, К. Піщікова), художньої літератури (Н. Борисенко), у ситуаціях конфліктного і кооперативного спілкування (А. Семенюк).

Актуальність роботи зумовлена: 1) відсутністю комплексних досліджень лінгвокультурного, текстотвірного та гендерного аспектів рецензії у кінокритиці на матеріалі англійської та німецької мов; 2) гнучкістю мовленнєвого жанру рецензії у кінокритиці в сучасних умовах функціонування медіадискурсу, що демонструє найактуальніші мовні тенденції; 3) необхідністю врахування ознак мовленнєвої поведінки певної лінгвокультури в процесі викладання та вивчення іноземних мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри англійської філології факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка «Лінгвокогнітивні та дискурсні аспекти функціонування германських, романських та класичних мов» (номер держреєстрації 0117U001394). Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка 29 січня 2014 року (протокол №22/1) й уточнена 2 липня 2019 року (протокол № 71/07).

Мета дисертаційної праці – виявити лінгвокультурні, текстотвірні та гендерні ознаки рецензії у кінокритиці на теоретичних засадах когнітивної та комунікативно-функціональної парадигм.

Поставлена мета зумовила потребу вирішення таких **завдань**:

- 1) висвітлити теоретико-методологічне підґрунтя вивчення лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак рецензії у кінокритиці;
- 2) визначити в текстах англійських та німецьких рецензій у кінокритиці ключові концепти концептосфери «кінематографічна діяльність» та встановити конвергентні і дивергентні ознаки в їхніх структурах;
- 3) виокремити та встановити кореляційний зв'язок текстотвірних комунікативних стратегій, тактик і мовленнєвих ходів у досліджуваному корпусі рецензій у кінокритиці;
- 4) охарактеризувати мовні маркери реалізації мовленнєвих ходів та встановити частоту їх уживання в англійських і німецьких жіночих та чоловічих рецензіях у кінокритиці;
- 5) з'ясувати гендерні та лінгвокультурні ознаки реалізації комунікативних тактик в англійських та німецьких рецензіях у кінокритиці.

Об'єктом дослідження є мовленнєвий жанр рецензії у кінокритиці на матеріалі англійської та німецької мов.

Предмет дослідження – лінгвокультурні, текстотвірні та гендерні ознаки рецензії у кінокритиці в когнітивно-комунікативному вимірі.

Матеріалом дослідження послуговували контекстуалізовані фрагменти 1) репрезентації ключових концептів концептосфери «кінематографічна діяльність» та 2) застосування мовленнєвих ходів, які реалізують відповідні текстотвірні тактики рецензії у кінокритиці (методом суцільного добору виокремлено 12 795 мовленнєвих ходів у проаналізованих рецензіях).

Джерельну базу дослідження становить корпус із 500 рецензій (по 125 жіночих та 125 чоловічих текстів англійською і німецькою мовами), представлених на інтернет-сайтах журналів і газет «Sight & Sound», «Little White Lies», «The Guardian», «The Telegraph», «The Independent», «The Sun», «The Daily

Mirror», «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Spiegel» та сайтах critic.de, kino-zeit.de, www.artehock.de, filmrezension.de, www.moviepilot.de, www.kinofans.com та ін.

Теоретико-методологічним підґрунтям роботи є:

а) філософська доктрина про зв'язок мови і мислення; б) головний постулат функціональної лінгвістики про мову як знаряддя, засіб, механізм реалізації людиною певних намірів у сфері пізнання дійсності та комунікації; в) принцип антропоцентризму, оскільки дослідження передбачає висвітлення ознак комунікації адресанта (кінокритика) та адресата (читача) через текст рецензії у кінокритиці.

Теоретичним аспектом методології дисертації є дослідження в галузях: *сучасного жанрознавства* (Д. Брежнєва, Е. Гараніна, Т. Яхонтова, О. Малиновська, С. Яворська, Й. Радекер, А. Закауцькі, М. Гоффманн, К. Шнее, Г. Штегерт), *когнітивної антропології* (Н. Квін, Д. Холанд, П. Браун), *концептології* (С. Воркачов, В. Карасик, З. Попова, І. Стернін, О. Селіванова, Н. Буднікова, А. Приходько), *крос-культурного дослідження цінностей* (К. М. Воклер, Г. Гофстеде), *комунікативної лінгвістики* (О. Іссерс, Т. Радзієвська, І. Шкіцька, А. Морєва, Л. Фірстова, А. Ланських, Ю. Чжу, В. Бхатія), *гендерної лінгвістики* (Д. Спендер, Дж. Коутс, Дж. Корбетт, П. Екерт, С. Макконнелл-Джинет, С. Ромен, Д. Таннен, Дж. Т. Вуд, Г. Коттгофф, А. Мартинюк, А. Семенюк).

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань у дисертації застосовано комплексну методику дослідження, зокрема використано: загальнонаукові методи *спостереження, індукції й дедукції*, емпірико-теоретичні методи *аналізу і синтезу* для розкриття об'єкта дослідження та окреслення понятійного апарату виявлення його лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак; *контекстуальний аналіз* об'єкта критики для визначення понятійного, образного і ціннісного компонентів у структурі ключових концептів текстів рецензій; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* для реконструювання комунікативного задуму рецензента і прогнозованого впливу на читача, втілених у стратегічно-тактичному творенні тексту; *метод кількісних підрахунків* для визначення частотності мовленнєвих ходів у жіночих та чоловічих рецензіях обох лінгвокультур та їхньої питомої ваги в межах відповідної комунікативної тактики; *зіставний аналіз* для виявлення (1) лінгвокультурних ознак концептуалізації дійсності у сфері кінематографічної діяльності, (2) лінгвокультурних ознак мовних маркерів мовленнєвих ходів та (3) лінгвокультурних і гендерних ознак мовленнєвої діяльності рецензентів англійської й німецької лінгвокультурних спільнот.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній *уперше*: досліджено відображення культурно значущої інформації в номінаціях, образах, системі естетичних і професійних цінностей шляхом опису ключових концептів кінематографічної діяльності – «фільм», «кінорежисура» та «акторська гра», і мовних засобів їхньої презентації в текстах англійських і німецьких рецензій у кінокритиці; визначено комплекс комунікативних стратегій, тактик та мовленнєвих ходів, текстотвірних для мовленнєвого жанру рецензії у кінокритиці; виявлено конвергентні і дивергентні лінгвокультурні та гендерні ознаки в комунікативній поведінці рецензентів англійської й німецької лінгвокультури у кінокритиці.

На захист винесено такі положення:

1. Мовленнєвий жанр рецензії у кінокритиці відбиває лінгвокультурні ознаки концептуалізації дійсності у сфері кінематографічної діяльності в номінаціях, образах, системі естетичних і професійних цінностей ключових концептів рецензії у кінокритиці – «фільм», «кінорежисура» та «акторська гра».

2. Ідеалізовані моделі світу англійської й німецької лінгвокультурних спільнот знаходять відображення в оцінці різних аспектів об'єкта кінокритики.

3. Комунікативний задум рецензента і прогнозований вплив на читача визначають стратегічно-тактичне творення тексту рецензії у кінокритиці. Текстотвірними комунікативними стратегіями рецензії у кінокритиці є стратегії на пониження або підвищення статусу та стратегія представлення об'єкта критики.

4. Комунікативні стратегії зумовлюють застосування комунікативних тактик позитивної або негативної презентації об'єкта критики, знайомства з фільмом, самопрезентації та діалогу з читачем, які на мовленнєвому рівні реалізуються за допомогою відповідних мовленнєвих ходів.

5. Мовні маркери реалізації мовленнєвих ходів, а також їхня питома вага в межах відповідної комунікативної тактики можуть свідчити про (не)схильність лінгвокультури і/або гендера до певної моделі мовленнєвої поведінки.

Теоретична значущість дослідження зумовлена насамперед можливістю доповнити теоретичні надбання в межах когнітивної та комунікативно-функціональної парадигм досліджень мовленнєвого жанру. Результати дисертаційної праці можна екстраполювати на такі галузі мовознавства, як медіалінгвістика (внутрішні механізми породження мовлення мас-медіа), теорія міжкультурної комунікації (лінгвокультурна специфіка концептуалізації дійсності), когнітивна лінгвістика (концептосфера тексту), когнітивна прагматика (стратегічно-тактичне творення тексту). Пропоноване дослідження в когнітивно-комунікативному вимірі розширяє наявні уявлення про підходи до вивчення лінгвокультурних та гендерних ознак мовленнєвого жанру, оскільки запропонована методологія вперше застосовується до рецензії у кінокритиці.

Практична цінність дослідження полягає в можливості використання його результатів у процесі викладання лекційних курсів з теорії комунікації, теорії медіадискурсу, гендерної і комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту; у спецкурсах з когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології; у написанні науково-практичних робіт різних освітніх ступенів. Матеріали дисертаційної роботи можуть бути корисними для журналістики як рекомендації для написання рецензії, у галузі міжкультурної комунікації щодо коректної інтерпретації лінгвокультурних ознак, цінностей та переконань англійської і німецької лінгвокультур.

Особистий внесок здобувача. Усі висновки дослідження є результатом самостійної роботи дисертанта. Праць у співавторстві немає.

Апробацію результатів дослідження здійснено в доповідях і повідомленнях на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов ЛНУ ім. І. Франка (2015, 2017); на всеукраїнських та міжнародних конференціях: ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 26–27 березня 2015 р.); International

Conference «Across Borders VI: The West looks East» (Krosno, 27–28 April 2015); X Міжнародна наукова конференція «Пріоритети германського і романського мовознавства» (Луцьк – Світязь, 17–19 червня 2016 р.); Scientific and Professional Conference «Actual Problems of Science and Education» (Budapest, 29 January 2017); X Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми германської філології та перекладу» (Чернівці, 5 травня 2017 р.); Міжнародна науково-практична заочна конференція «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 18 жовтня 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено в 7 одноосібних публікаціях (5 опубліковано у фахових українських виданнях, 2 статті у міжнародних виданнях) та 3 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із прикінцевими висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (236 позицій), а також додатків, у яких унаочнено результати дослідження та подано перелік рецензій джерельної бази. Загальний обсяг праці становить 272 сторінки (основний текст викладено на 201 сторінці). Допоміжним засобом ілюстрації отриманих результатів слугують 1 таблиця та 20 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації та її актуальність, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено матеріал та застосовані методи аналізу культурно значущої інформації в тексті рецензії у кінокритиці, подано перелік положень, що виносяться на захист, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, зазначено особистий внесок здобувача, наведено форми апробації результатів дослідження та висвітлено структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** роботи «**Теоретико-методологічні засади вивчення лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак мовленнєвого жанру рецензії у кінокритиці**» сформовано теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення рецензії у кінокритиці (підрозділ 1.1), подано визначення мовленнєвого жанру рецензії у кінокритиці, виокремлено різні види кінокритики та жанрові форми рецензії у кінокритиці (підрозділ 1.2), узагальнено когнітивну та комунікативно-функціональну парадигми сучасної лінгвістики, у межах яких відбувається дослідження лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак рецензії у кінокритиці, обґрунтовано методологію й описано етапи дослідження (підрозділ 1.3).

Мовленнєвий жанр рецензії у кінокритиці розглянуто в когнітивно-комунікативному вимірі як критичний відгук на твір кіномистецтва, який відбиває лінгвокультурні ознаки концептуалізації дійсності у сфері кінематографічної діяльності. Іntenція автора рецензії у кінокритиці як головний текстотвірний чинник зумовлює реалізацію комунікативних стратегій, тактик та добір відповідних мовленнєвих ходів, частотність та мовні маркери яких відображають лінгвокультурні і гендерні ознаки мовленнєвої поведінки певної лінгвокультурної спільноти.

У межах спеціалізованої, якісної та побутової кінокритики виокремлено жанрові форми рецензії у кінокритиці (РК): рецензія-огляд, рецензія-реклама, рецензія-відгук та рецензія-есе. Оцінку розглянуто як головну комунікативно-прагматичну функцію РК, спрямовану на критичний аналіз об'єкта критики (ОК) та здійснення впливу на адресата. Багатогранність оцінки в РК залежить від виду кінокритики, у якому представлена рецензія.

Виклад теоретико-методологічного підґрунтя дослідження мовленнєвого жанру в когнітивно-комунікативному вимірі дав змогу констатувати необхідність докладного аналізу лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак рецензії у кінокритиці. Методологія дослідження зазначених ознак зумовила п'ять послідовних етапів його здійснення. *Перший етап дослідження* передбачав аналіз та узагальнення теоретичних засад вивчення лінгвокультурних, текстотвірних і гендерних ознак рецензії у кінокритиці задля чіткого розуміння проблеми і проведення якісного аналізу з описом власних спостережень та узагальненням результатів. На цьому етапі застосовано загальнонаукові методи спостереження, індукції й дедукції, емпірико-теоретичні методи аналізу і синтезу для розкриття об'єкта дослідження й окреслення понятійного апарату виявлення його лінгвокультурних, текстотвірних і гендерних ознак. Проаналізовані й узагальнені теоретичні засади вивчення цих ознак екстрапольовано на англійську та німецьку рецензії у кінокритиці.

Другий етап дослідження полягав у нагромадженні та систематизації корпусу рецензій методом добору текстів за певними критеріями (належність до різних видів кінокритики, гендерів, англійської й німецької лінгвокультурних спільнот та позитивної/негативної спрямованості оцінки).

Третій етап дослідження передбачав виокремлення в текстах рецензій ключових концептів «фільм», «кінорежисура», «акторська гра» концептосфери «кінематографічна діяльність» за допомогою контекстуального аналізу об'єкта критики. Шляхом концептуального «відтекстового» аналізу визначено понятійний, образний і ціннісний компоненти у структурі концептів. Застосування лінгвокультурологічного і зіставного аналізу структур концептів англійських та німецьких рецензій у кінокритиці (РК) уможливило виявлення спільних і відмінних ознак концептуалізації дійсності у сфері кінематографічної діяльності.

Четвертий етап дослідження полягав у спробі реконструювати комунікативний задум рецензента і прогнозований вплив на читача, втілені у стратегічно-тактичному творенні тексту шляхом застосування контекстуально-інтерпретаційного аналізу. Для цього класифіковано мовленнєві ходи та мовні маркери, які їх реалізують. Для виявлення лінгвокультурних ознак мовних маркерів в англійських і німецьких рецензіях застосовано зіставний аналіз.

П'ятий етап дослідження зосереджено на кількісних показниках застосування мовленнєвих ходів, щоб уникнути певної інтроспекції. За допомогою методу кількісних підрахунків визначено частотність мовленнєвих ходів у жіночих та чоловічих рецензіях обох лінгвокультур та вираховано їхню питому вагу в межах відповідної комунікативної тактики. Шляхом зіставлення показників питої ваги мовленнєвих ходів у жіночих і чоловічих рецензіях обох лінгвокультур виявлено

лінгвокультурні та гендерні ознаки мовленнєвої діяльності рецензентів англійської і німецької лінгвокультурних спільнот.

У другому розділі «**Ключові концепти рецензії у кінокритиці як відображення лінгвокультурної специфіки**» подано огляд підходів до вивчення культурно значущої інформації (підрозділ 2.1), обґрунтовано вибір «концепту» як одиниці лінгвокультурного дослідження рецензії у кінокритиці (підрозділ 2.2), здійснено зіставний аналіз структур ключових концептів концептосфери «кінематографічна діяльність», представлених у текстах англійських та німецьких рецензій, встановлено лінгвокультурні ознаки реалізації оцінки акторської гри в англійських і німецьких рецензіях (пункти 2.2.1–2.2.9).

Дослідження культурно значущої інформації відбувається в руслі лінгвокультурології, яка вивчає взаємозв'язок мови і культури в їхній синхронній взаємодії, тобто картину світу, представлену у повсякденному мовленні, різних дискурсах і різних текстах культури. Одне з ключових понять дисертаційної роботи – *концепт* – визначено як ментальне утворення, яке акумулює знання людини про певний фрагмент дійсності, як структуру представлення знань, змістовну одиницю колективної свідомості, елемент концептосфери і/або мовної картини світу, як елемент втілення культури у свідомості індивіда. У структурі концепту виокремлено понятійний (інформаційний зміст, зафіксований в позначеннях), образний (перцептивний та когнітивний образи) і ціннісний (інтерпретаційний зміст як оцінка предмета концептуалізації в етносвідомості й культурі) компоненти.

Визначення понятійного компонента концепту «фільм» передбачає побудову його номінативного поля, ядро якого становлять номінації, виражені частотними лексемами, найбільш загальними за значенням, вжитими у прямому значенні, стилістично нейтральними і мінімально залежними від контексту: *film, movie, picture, Film*. До когнітивно-класифікаційних ознак (ККО) периферії концепту «фільм» зараховано *жанр, формат* (більш вагома в англійських рецензіях) та *версія* кінопродукту. Зіставний аналіз понятійного компонента концепту «фільм» у рецензіях англійської та німецької лінгвокультурних спільнот демонструє вагомі відмінності в його ядрі: англійські рецензенти рідше, ніж німецькі, використовують лексему *film* на позначення кінопродукту, оскільки вони послуговуються синонімічним рядом *movie, picture*. Проте в німецьких рецензіях виявлено поодинокі використання синонімів *Streifen, Folge*, що не дозволяє вважати їх ядреними номінаціями.

Аналіз образного компонента концепту «фільм» дає змогу вважати його найтипівшим перцептивним образом зоровий образ. У РК обох лінгвокультур фільм представлений образами зображення, картини або портрета, презентації чи демонстрації, коштовності чи прикраси, певного конструкта: ...*Nanni Moretti revisits the subject of family loss with wit and mystery in this portrait of a film...* Mia Madre; *Was "Boyhood" [...] schafft, ist ein unglaublich kohärentes und völlig authentisches historisches Bild der letzten zwölf Jahre zu zeichnen.* Boyhood

Перцептивні слухові образи концепту «фільм» у РК обох лінгвокультур представлені образами словесного повідомлення (в англійських текстах зафіксовано більше номінацій: *tale, saga, commentary, riff, eulogy*) та (словесно)-музичного твору,

оповіді, історії, пісні, оди, гімну, сильного різкого/приглушеного звуку: *While "Gravity" (2013) was a hymn to human endeavour and resilience... Under the Skin; "Essen ist alles", heißt es einmal in Pierre Deschamps' abendfüllender Lobeshymne auf das Kopenhagener Gourmet-Restaurant Noma. Noma – My Perfect Storm.*

Смакові образи фільму присутні в рецензіях обох лінгвокультур (*bittersweet "Frances Ha", Sachertorte of a film, sweet comedy; bittere Komödie, Gemüsebrühe für die Seele, Kino-süß-sauer-Kitsch*). Тактильні образи концепту «фільм» (*an atmospheric chiller, painful heartwarmer; messerscharfe Analyse, sanfte Allegorie*) менш частотні у рецензіях обох лінгвокультур. В англійських та німецьких рецензіях домінують когнітивні образи: фільм як витвір людини, процес або результат людської інтелектуальної діяльності, возвеличення або засудження, розвага, задоволення, насолода та вигадана реальність або створений світ: *Twelve years go by in Richard Linklater's 'indie epic', a simple, magical study of the subtle turns of life. Boyhood; sein [Spike Jonze] Film ist ein Gedankenexperiment, ein aufregendes "Was-wäre-wenn". Her.*

Спільною провідною ККО є *успішність* (*blockbuster, box-office success, hit, favourite, crowd-pleaser, triumph; Blockbuster; Film zu einem Ereignis machen, der große Wurf*). Англійська та німецька свідомість наділяють концепт «фільм» людськими (а)моральними, психоемоційними, фізичними та інтелектуальними якостями.

Ціннісний компонент концепту «фільм» відображає такі найбільш релевантні для англійської і німецької лінгвокультур спільні цінності: майстерність, здатність здійснювати вплив, актуальність/злободенність, інтелектуальність, престиж і визнання, традиційність, різноплановість, оригінальність, реалізм, динамічність, успішність, розважальність, видовищність, комічне, прекрасне, відчуття міри, досконалість та гуманність/людяність. Водночас під час аналізу матеріалу виявлено незначну лінгвокультурну відмінність: німецькі рецензенти більше цінують логічність, закономірність, обґрунтованість зв'язків та послідовність сюжету, а англійські – відсутність сентиментальності у кінострічці:

Von der ersten bis zur letzten Minuten ist Jim Mickle's "Cold in July" ein konsequenter Genrefilm... Cold in July

As this poignant, unsentimental film demonstrates, sometimes there simply isn't more: life just happens. Boyhood

Суттєвих відмінностей у понятійному компоненті концепту «кінорежисура» в англійських та німецьких РК не виявлено. Ядро номінативного поля становлять номінації *direction/to direct, film-making* в англійських рецензіях та *Regie (führen), das Filmemachen* у німецьких. До ядерних ККО концепту належать «суб'єкт» (*director, filmmaker; (Film)Regisseur, Filmemacher*) та «об'єкт» кінорежисури (*film, movie, character, shot, scene, story; Film, Streifen, Szene, Charaktere, Figuren, Held(in), (Titel)Rolle, Protagonist, Hauptperson*). Периферійні ККО: розкриття теми, робота з акторами, організація зйомки, постановка сцен, розкриття образів та вплив на глядача.

У структурі образного компонента концепту кінорежисури виокремлено спільні перцептивні образи: зорові, тактильні, слухові та смакові (нюхових не виявлено), які в кількісному співвідношенні частіше зустрічаються в англійських

рецензіях: *Folman's groping for an emotional catharsis... The Congress; Bispuri tastet sich in ihren Bildern an die Charaktere ebenso vorsichtig heran...* Sworn Virgin

Значно переважають когнітивні образи концепту кінорежисури, пов'язані з процесами демонстрації/інтерпретації власного бачення, творення, здійснення керівних дій, побудови або конструювання, здобування знань і навичок, дослідження, сплітання/вплітання, різання, процесом роботи на землі, приготування і подачі певної страви. Серед спільних когнітивних образів суб'єкта кінорежисури вказано образи художника, будівничого, керманича, диригента, виконавця музичного твору, кухаря, садівника, особи, наділеної магичними силами, унікального таланта, митця та фотографа. Найширше відображений образ режисера як керівника у різних проявах: *...all well handled by Macdonald who captains this ship with stripped-down efficiency.* Black Sea; *Als Regisseur kann er Schauspieler nicht richtig führen.* Buddenbrooks

У РК обох лінгвокультур приділяють увагу таким важливим для кінорежисури цінностям: уміння розробити художню концепцію кінотвору, володіння технікою драматургії та інсценізації, уміння передати психологію образів, вплинути на глядача, бути новатором у своїй справі і демонструвати оригінальний підхід, обізнаність у різних галузях знань, відчуття краси, відчуття міри, авторитет у кіноіндустрії, талант організатора та уміння співпрацювати з колегами.

Ядро номінативного поля концепту «акторська гра» в РК обох лінгвокультур представлено співвідносними номінаціями (*play, performance, embody, acting/action; Spiel/spielen, Darstellung/darstellen, Verkörperung/verkörpern, agieren*). Спільними ядерними ККО у польовій структурі концепту є «суб'єкт» (*actor, star, A-lister/A-list name, player, tragedian, comedian; Schauspieler, Darsteller, Star*) та «об'єкт» акторської гри (*character, role, part, protagonist, lead, figure, cameo; Figur, Protagonist, Rolle, Person, Character, Held*). До периферії концепту належать ККО відтворення образу, манера виконання, поява актора у кадрі/сцені й оцінка акторської гри та шансів на успіх. Про певну квантитативну асиметричність концепту свідчить наявність глибшого аналізу акторської гри в англійських рецензіях і, як наслідок, частотніша вербалізація самого концепту та його складників.

Перцептивний образ концепту «акторська гра» представлений насамперед зоровими образами (*dazzling/brilliant, mugging/gurning performance; der Schauspieler blinzelt, überdeutliches Grimassieren*). Слухові образи концепту в рецензіях обох лінгвокультурних спільнот відображені значно рідше. Тактильні і смакові (*actor gets to deliver speeches juicy, raw performances*) образи переважають в англійських рецензіях. Нюхові образи не представлені. Когнітивний образ акторської гри – це насамперед антропоморфний образ, наділений (а)моральними, психоемоційними, фізичними та інтелектуальними якостями. Оскільки акторська гра апелює передусім до психоемоційної сфери глядача, у текстах РК домінують психоемоційні якості (*moving performance; mit verführerischer Unschuld spielen*).

Дослідження ціннісного компонента концепту «акторська гра» свідчить про значущість таких професійних цінностей для обох лінгвокультур: володіння окремими аспектами акторської майстерності, уміння злагоджено грати в

акторському складі, створити різнопланову характеристику для свого героя і передати багатомірність його характеру, переконливість гри актора, почуття міри, здатність до перевтілення в межах однієї чи кількох ролей, виконання актором ролі з емоційною віддачею, суспільне визнання гри актора, оригінальність, адекватність трактування характеру та здатність створити сильне емоційне враження у глядачів.

Розгляд оцінки як відповідності/невідповідності ідеалізованій моделі макро- або мікросвіту певної лінгвокультури дає змогу визначити головні риси її ідеалізованої моделі світу. Кількісний аналіз засобів вираження оцінок у текстах англійських (АРК) та німецьких РК (НРК) засвідчив значну перевагу оцінок акторської гри в англійських рецензіях. Рецензенти обох лінгвокультур віддавали перевагу експліцитному вираженню оцінки акторської гри (АРК – 67%, НРК – 62%). У німецьких текстах переважають імпліцитні оцінки (НРК – 38%, АРК – 33%): *Die Angespanntheit, das konzentrierte Bemühen, die Kontrolle über die Ereignisse und sein Leben zu behalten, sowie die zunehmende Verzweiflung lassen sich an seiner Mimik, Gestik und der Betonung ablesen. No Turning Back*

Обидві лінгвокультури частіше вдавалися до позитивної оцінки акторської гри (АРК – 87%, НРК – 84%), проте в німецьких рецензіях негативна оцінка наявна дещо частіше (НРК – 16%, АРК – 13%).

У третьому розділі «Текстотвірні комунікативні стратегії та тактики рецензії у кінокритиці» визначено текстотвірні комунікативні стратегії і тактики, застосовані в англійських та німецьких рецензіях, систематизовано мовленнєві ходи, які їх реалізують, та подано їхні мовні маркери (підрозділи 3.1–3.6).

Комунікативні стратегії і тактики відбивають лінгвокультурні ознаки мовленнєвої поведінки, відповідно кожна культура демонструє свою специфіку використання мовленнєвих ходів і мовних засобів, які уможливають ефективний вплив на адресата. *Комунікативна стратегія* є лінією мовленнєвої поведінки адресанта в межах конкретної комунікативної події, яку він обирає, усвідомивши комунікативну ситуацію, і спрямовує на досягнення кінцевої комунікативної мети в процесі мовленнєвого спілкування. *Комунікативна тактика* співвідноситься з локальною інтенцією, яку реалізує сукупність мовленнєвих ходів відповідно до ситуативного, соціального і культурного контексту. *Мовленнєвий хід* є одиницею послідовності дій, за допомогою якої безпосередньо здійснюється маніфестація комунікативної тактики та опосередковано стратегії загалом.

Відповідно до ілокутивної установки РК виділено три блоки стратегій: на пониження статусу (викриття, розвінчання), на підвищення статусу (ідеалізація, виправдання) та стратегію представлення. Стратегії на пониження статусу передбачають викриття негативних аспектів та розвінчання позитивного образу ОК. Стратегії на підвищення статусу (ідеалізація та виправдання) полягають у створенні позитивного образу ОК. У межах стратегії представлення рецензент надає об'єктивний аналіз об'єкта критики шляхом відносно рівноправного поєднання тактик його позитивної і негативної презентації.

До найважливіших текстотвірних комунікативних тактик РК належать: тактика презентації ОК РК, тактика знайомства з фільмом, тактика самопрезентації і тактика діалогу з читачем. Тактику ПОЗИТИВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОК рецензенти

застосовують, реалізуючи насамперед стратегії на підвищення та об'єктивного представлення. У межах цієї тактики виокремлено такі МХ: «ствердження переваг ОК», «заперечення недоліків ОК», «похвала», «комплімент», «ствердження індивідуальності стилю», «вказівка на відзнаки ОК», «заперечення типовості», «ствердження новизни», «апеляція до мистецьких традицій», «апеляція до вічних цінностей», «позитивний прогноз», «апеляція до чужої думки» та «самооцінка ОК».

Комунікативну тактику НЕГАТИВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОК рецензенти застосовують у межах стратегії об'єктивного представлення ОК, щоб виявити й обґрунтувати недоліки і слабкі моменти ОК, та здебільшого у межах стратегій на пониження статусу ОК, коли мають на меті викрити негативні аспекти ОК або розвінчати позитивний образ ОК, створений іншими критиками. Тактику негативної презентації реалізують за допомогою таких МХ: «ствердження недоліків ОК», «ствердження типовості ОК», «апеляція до більш вдалих робіт», «заперечення переваг ОК», «невиправдані сподівання», «апеляція до чужої думки», «осуд», «кепкування», «глум», «конструювання негативного образу потенційного глядача», «негативний прогноз», «нерозуміння».

До комунікативної тактики ЗНАЙОМСТВА З ФІЛЬМОМ рецензенти звертаються насамперед у межах стратегії представлення, аби надати фактуальні дані про фільм і його творців, ознайомити з його сюжетом, ідейним змістом, художньою формою тощо. У РК обох лінгвокультур ця тактика представлена мовленнєвими ходами: «міркування про стан кіно, жанри», «висвітлення історії створення фільму», «уведення біографічної довідки», «розкриття ідейно-тематичного змісту», «переказ змісту», «характеристика героя», «висвітлення контексту», «згадка про художні прийоми», «цитуювання першоджерела» та «подання фактологічної інформації про ОК».

Тактику САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ АВТОРА РК містять усі стратегії: на підвищення, на пониження статусу та представлення. У межах комунікативної тактики, яка реалізує в тексті РК категорію автора, виявлено мовленнєві ходи: «демонстрація професійної компетентності», «тонкощі письма», «спогад», «зізнання», «враження від перегляду», «самокритика», «ціннісна орієнтація», «суб'єктивне судження», «дистанціювання», «ототожнення».

Тактика ДІАЛОГУ З ЧИТАЧЕМ пов'язана з реалізацією категорії адресата у тексті рецензії в межах усіх стратегій. До мовленнєвих ходів комунікативної тактики в англійських та німецьких рецензіях належать: «зацікавлення темою повідомлення», «експресивне використання знаків пунктуації», «пряме звертання до читача», «порада», «створення ефекту усного мовлення», «солідаризація автора з читачем» «залучення читача до спільних роздумів» та «спонування адресата до дії».

Реалізація тактик позитивної і негативної презентації ОК, тактики знайомства з фільмом та діалогу з читачем в англійських і німецьких РК має багато схожих лінгвокультурних ознак щодо набору мовленнєвих ходів та їхнього мовного вираження. Лінгвокультурні дивергентні ознаки помітні насамперед у реалізації комунікативної тактики самопрезентації автора РК: більшість мовленнєвих ходів цієї тактики, а саме «тонкощі письма», «спогад», «зізнання», «враження від перегляду», «суб'єктивне судження», різняться щодо їхньої мовної маніфестації.

В англійських РК, на відміну від німецьких, значно переважають конструкції з особовим займенником «я», що, вочевидь, свідчить про притаманність дещо більшого індивідуалізму англійцям. У німецьких текстах рецензенти використовують безособові пасивні конструкції, а також модальні прислівники достовірності або недостовірності, умовний спосіб у значенні невпевненості або побажання, щоб висловити суб'єктивне судження або особистісну позицію.

МХ «тонкощі письма»: *I use the word 'myth' advisedly, because the film presents itself not as the retelling of a familiar Bible story, but as the presentation of a creation myth... Noah; Trotz der großen Bekanntheit sollte allzu viel von den Verwicklungen des Plots nicht verraten werden. Gone Girl*

МХ «спогад»: *I first saw Horse Money a year ago at the Toronto International Film Festival... Horse Money; „12 Years a Slave“ ist in jedem Fall ein lange in Erinnerung bleibendes Gesamtwerk mit glänzend aufgelegten Schauspielern, nach dem man den Kinosaal eher taumelnd als geradeaus gehend verlässt. 12 Years a Slave*

МХ «суб'єктивне судження»: *This little addition does not, I think, add much to our understanding of Carraway... The Great Gatsby; Eine neue Regierung und neue Freiheiten haben den Charakteren scheinbar kein besseres Leben beschert. Hedi*

У четвертому розділі «Гендерні та лінгвокультурні ознаки використання комунікативних тактик у англійських та німецьких рецензіях у кінокритиці» здійснено кількісний та зіставний аналіз питомої ваги застосованих мовленнєвих ходів у рецензіях, виявлено конвергентні та дивергентні ознаки мовленнєвої поведінки англійських і німецьких рецензентів у площині гендера та лінгвокультури (підрозділи 4.1–4.5).

Реалізація комунікативної тактики ПОЗИТИВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОК виявила багато схожих лінгвокультурних і гендерних ознак, що, очевидно, зумовлено рекламною функцією РК. Лінгвокультурні відмінності виявлено в реалізації МХ «ствердження переваг ОК»: німецькі рецензенти схильні частіше згадувати переваги ОК (АЧР – 42,27%, АЖР – 44,30%, НЧР – 49,26%, НЖР – 62,97%). Гендерні відмінності простежено в реалізації МХ «похвала» і «комплімент»: рецензенти-жінки обох лінгвокультур частіше використовують похвалу (АЧР – 15,13%, АЖР – 20,99%, НЧР – 17,82%, НЖР – 19,68%), що свідчить про їхню схильність до кооперативної мовленнєвої поведінки; німецькі рецензенти жіночої статі майже не застосовують компліментів (НЖР – 0,18%). Більш помітні гендерні незбіги у використанні МХ зафіксовано в німецькій лінгвокультурі: рецензенти-жінки значно частіше стверджують переваги ОК (НЧР – 49,26%, НЖР – 62,97%), проте рецензенти-чоловіки частіше апелюють до мистецьких традицій (НЧР – 2,48%, НЖР – 0,18%) та звертають увагу на новизну ОК (НЧР – 5,20%, НЖР – 1,79%).

У межах комунікативної тактики НЕГАТИВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОК виявлено більше лінгвокультурних відмінностей, а саме у використанні МХ: «ствердження недоліків ОК», «глул», «негативний прогноз», «апеляція до чужої думки», «невиправдані сподівання». Німецькі рецензенти часто критично оцінювали ОК, стверджуючи його недоліки, проте висловлювались більш стримано і майже не використовували МХ «глул» (НЧР – 0,32%, НЖР – 0,30%). Для англійських рецензентів обох статей цей МХ був типовим (АЧР – 15,72%, АЖР – 16,86%) і

надавав негативним англійським РК доволі саркастичного підтону: *“Almost unbearable” would be a better title. This is a syrupy family comedy relying heavily on the tinsel in the hope that yuletide sentimentality will earn it a free pass: it’s a painful heartwarmer to give you heartburn. Almost Christmas*

Німецькі рецензенти охоче ділилися з читачем своїми невинуватими сподіваннями (*So charmant, wie es klingt, ist das nicht anzusehen. Café Nagler*), натомість англійці частіше апелювали до більш вдалих кінокартин (*The thing is, you only need to look at, say, the Matt Damon-narrated doc “Inside Job” (2010) or “Margin Call” (2011) to see a snappy script beats gimmicks to explain what went wrong. The Big Short*). У гендерній площині незбіги помічено насамперед у частотності застосування МХ «осуд» (АЧР – 12,55%, АЖР – 4,17%, НЧР – 5,18%, НЖР – 0,30%), «заперечення переваг ОК» (АЧР – 6,97%, АЖР – 17,53%, НЧР – 3,88%, НЖР – 6,71%) та «кепкування» (АЧР – 10,65%, АЖР – 4,01%, НЧР – 8,74%, НЖР – 4,27%). В англійській лінгвокультурі недолікам приділяли більше уваги рецензенти-жінки (АЧР – 21,67%, АЖР – 34,39%), а в німецькій – чоловіки (НЧР – 64,43%, НЖР – 53,96%). Гендерні незбіги тільки в одній лінгвокультурі зафіксовано у використанні МХ «негативний прогноз», «ствердження типовості ОК» та «апеляція до чужої думки». Серед спільних ознак мовленнєвої поведінки обох лінгвокультур відзначено схильність до більш конфронтативної мовленнєвої поведінки рецензентів-чоловіків шляхом використання МХ «осуд» і «кепкування», а також нечастотне використання МХ «нерозуміння» та «конструювання негативного образу потенційного глядача».

Найменше лінгвокультурних та гендерних відмінностей помічено в застосуванні комунікативної тактики ЗНАЙОМСТВА З ФІЛЬМОМ, що, вочевидь, пов’язано з наміром рецензентів надати максимально об’єктивну інформацію про ОК. Гендерні незбіги в комунікативній поведінці більш чітко виражені в німецькій лінгвокультурі (МХ «переказ змісту», «характеристика героя», «висвітлення історії створення фільму», «висвітлення контексту» та «уведення біографічної довідки»). Найчастотнішими мовленнєвими ходами в РК обох лінгвокультурних спільнот були МХ «переказ змісту», «характеристика героя» та «розкриття ідейно-тематичного змісту». Німецькі автори обох гендерів частіше приділяли увагу розкриттю ідейно-тематичного підґрунтя фільму (*Die Botschaft ist klar: Man muss aufeinander zugehen, man kann kulturelle Unterschiede überwinden und gemeinsam fruchtbar machen, die Musik ist völkerverbindend. Bach in Brazil*) і характеристиці героя, отже, більше тяжіли до філософських міркувань, ніж представники англійської лінгвокультури. До відносно нечастотних мовленнєвих ходів в обох лінгвокультурах належать МХ «міркування про стан кіно, жанри» та «подання фактологічної інформації про ОК». Спільним для обох лінгвокультур була також більша схильність рецензентів-чоловіків вдаватись до історії створення фільму (АЧР – 8,30%, НЧР – 5,00%), на противагу жінкам (АЖР – 4,74%, НЖР – 2,06%):

Painstaking research led to this ‘final day’ chronology – aligning the film, in Ferrara’s mind, with the preparatory work and observation of reality in his recent documentary work. Pasolini;

Man stelle sich ein Arbeitsessen vor, bei dem ein Filmemacher einem Produzenten eine Idee fürs Kino verkaufen will... The Imitation Game

Реалізація найбільш суб'єктивної комунікативної тактики САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ автора у проаналізованих РК продемонструвала суттєві лінгвокультурні та гендерні незбіги. Вагомою лінгвокультурною відмінністю серед найчастотніших мовленнєвих ходів була більша схильність англійських рецензентів до демонстрації своєї професійної компетентності. Німецькі рецензенти значно частіше ділилися враженнями від перегляду, вдавались до МХ «суб'єктивне судження», висловлюючи думку не прямо, а за допомогою неозначено особових займенників, модальних слів і конструкцій. В англійських РК автори більше висвітлювали свою присутність у тексті за допомогою особового та присвійного займенників (*I, me, my*). Комунікативна тактика самопрезентації ширше висвітлена в англійських РК. Про це свідчить значно більша частотність вживання в англійських РК МХ «демонстрація професійної компетентності», «ціннісна орієнтація», «дистанціювання» та «спогад». Серед найважливіших гендерних відмінностей мовленнєвої поведінки в межах цієї тактики виявлено значно більшу схильність англійських рецензентів-жінок, на відміну від рецензентів-чоловіків, демонструвати професійну компетентність (АЧР – 44,00%, АЖР – 64,72%). У німецьких РК результат був прямо протилежний (НЧР – 29,87%, НЖР – 23,08%). Німецькі рецензенти-жінки більше прагнули демонструвати власну позицію (НЖР – 33,33%), ніж рецензенти-чоловіки (НЧР – 22,67%). Англійські рецензенти-жінки, якщо порівняти з чоловіками, дуже рідко використовували МХ «суб'єктивне судження». В обох лінгвокультурах представниці жіночої статі частіше ділилися власними враженнями (АЖР – 20,28%, НЖР – 36,54%), ніж автори-чоловіки (АЧР – 14,40%, НЧР – 33,60%). Схожим для обох лінгвокультур було використання МХ «тонкощі письма». У гендерному вимірі відмінність полягала в більшій схильності авторів-чоловіків вдаватися до цього ходу. Серед інших спільних лінгвокультурних ознак згадано й нечастотність МХ «ототожнення», «зізнання» та «самокритика».

Найбільш неоднорідно в рецензіях обох лінгвокультур відбувалась реалізація комунікативної тактики ДІАЛОГУ З ЧИТАЧЕМ. Помічено значні незбіги у використанні найчастотніших МХ: «солідаризація автора з читачем» в англійських РК (*It suggests that we, the viewers, are as naive and uncomprehending as a six year old. Trumbo*) та «залучення читача до спільних роздумів» у німецьких (*Sentimental, schnoddrig, schräg – trotzdem soll die Teenagergeschichte "Ich und Earl und das Mädchen" keine lustige Komödie sein. Was aber ist dieser Film? Ich und Earl und das Mädchen*). Для представників англійської лінгвокультури, вочевидь, важливіше створити в тексті відчуття єдності з адресатом, натомість рецензенти німецької лінгвокультури більше прагнуть залучити читача до спільних роздумів про головне ідейно-тематичне підґрунтя фільму. Цю тезу підтверджує також більша питома вага МХ «розкриття ідейно-тематичного змісту» в німецьких рецензіях. Лінгвокультурні відмінності існували також у питомій вазі МХ «пряме звертання до читача», «створення ефекту усного мовлення», «зацікавлення темою повідомлення» та «порада». Англійські рецензенти часто вдавались до прямого звертання до читача, що свідчить про їхнє бажання створити більш довірливу атмосферу спілкування з читачем (*And yes, your palms sweat and your stomach lurches. The Walk*). Німецькі рецензенти-жінки не схильні створювати ефект усного мовлення та

використовувати незвичну лексичну сполучуваність, на відміну від жінок англійської лінгвокультурної спільноти. Натомість німецькі рецензенти-чоловіки застосовували розмовний стиль частіше, ніж англійські. Треба також відзначити, що німецькі рецензенти більше тяжіють до висловлення порад читачеві щодо доцільності перегляду кінокартини (*“Under the Skin” wird demnächst auf dem Fantasy Filmfest zu sehen sein. Man sollte sich diese Gelegenheit nicht entgehen lassen.* Under the Skin). У гендерному зрізі відмінності в реалізації МХ комунікативної тактики діалогу з читачем більш помітні в німецьких РК. До МХ «солідаризація автора й читача», «залучення читача до спільних роздумів», «порада» рецензенти-жінки вдавались значно частіше. МХ «створення ефекту усного мовлення», «зацікавлення темою повідомлення» були суттєво частотнішими в німецьких чоловічих РК.

Отже, здійснений кількісний аналіз практичного матеріалу свідчить про низку конвергентних та дивергентних гендерних і лінгвокультурних ознак у комунікативній поведінці англійських та німецьких рецензентів. Це дає підстави розглядати РК як тексти, що відбивають зазначені ознаки мовленнєвої поведінки представників відповідних лінгвокультурних спільнот.

ВИСНОВКИ

Комплексне вивчення лінгвокультурних, текстотвірних та гендерних ознак рецензії у кінокритиці в когнітивно-комунікативному вимірі започаткувало інноваційний напрям досліджень мовленнєвого жанру. Мовленнєвий жанр РК, який активно розвивається і видозмінюється в медійній сфері внаслідок появи нової медіа-платформи – Інтернету, демонструє світоглядні та соціокультурні характеристики певної лінгвокультурної спільноти.

Шляхом опису ключових концептів кінематографічної діяльності «фільм», «кінорежисура» та «акторська гра» і мовних засобів їхньої презентації на матеріалі англійської і німецької РК досліджено відображення культурно значущої інформації в номінаціях, образах, системі естетичних і професійних цінностей. Понятійний компонент ключових концептів кінематографічної діяльності в англійських та німецьких РК представлений здебільшого співвідносними номінаціями. Однак певні лінгвокультурні відмінності відзначено в ядрі номінативного поля концепту «фільм»: англійські рецензенти використовують не тільки лексему «film» на позначення кінопродукту, а й активно послуговуються синонімами *movie, picture*, німецькі автори зрідка використовують синоніми *Streifen, Folge*, що не дозволяє вважати їх ядреними номінаціями. Наявність глибшого аналізу акторської гри в англійських рецензіях і, як наслідок, частотніша вербалізація самого концепту та його складників свідчить про певну квантитативну і культурну асиметричність концепту «акторська гра» в англійських та німецьких рецензіях. Аналіз образного компонента концептів демонструє схожість перцептивних і когнітивних образів фільму, кінорежисури й акторської гри в англійських та німецьких РК. Проте в кількісному співвідношенні перцептивні образи концептів більш поширені в англійських текстах. У результаті аналізу ціннісного компонента концепту встановлено, що більшість цінностей, які англійська і німецька лінгвокультура пов'язують із фільмом, кінорежисурою та акторською грою, є спільними. Незначна

лінгвокультурна відмінність полягає в тому, що німецькі рецензенти схильні більше цінувати логічність, послідовність викладу, а англійські – відсутність сентиментальності в кінокартині.

Оцінка як головна комунікативно-прагматична функція мовленнєвого жанру РК є релевантною для дослідження ідеалізованих моделей світу англійської та німецької лінгвокультурних спільнот, оскільки ці моделі знаходять відображення в оцінці різних аспектів ОК. Здійснений аналіз лінгвокультурних відмінностей реалізації оцінки акторської гри у РК свідчить про дещо більшу спрямованість німецьких рецензій на читача, здатного самостійно декодувати її оцінний зміст. Рецензенти англійської лінгвокультури приділяють увагу оцінці акторської гри частіше, натомість німецькі рецензенти оцінюють її критичніше.

Комунікативні стратегії, тактики та мовленнєві ходи відбивають лінгвокультурні ознаки мовленнєвої поведінки. Англійські і німецькі рецензенти застосовують тактику позитивної презентації фільму та його авторів переважно в межах стратегій на підвищення (ідеалізація, виправдання), тактику негативної презентації ОК – у межах стратегій на пониження статусу ОК (викриття, розвінчання). Тактику знайомства з фільмом рецензенти застосовують, реалізуючи насамперед стратегію представлення. Тактики самопрезентації та діалогу з читачем представлені в усіх комунікативних стратегіях РК.

Реалізація тактик позитивної і негативної презентації ОК, тактики знайомства з фільмом та діалогу з читачем в англійських і німецьких РК має багато спільних лінгвокультурних ознак щодо набору мовленнєвих ходів та їхнього мовного вираження. Лінгвокультурні відмінні ознаки помітні насамперед у реалізації комунікативних тактик самопрезентації автора РК та діалогу з читачем: в англійських РК значно переважають конструкції з особовим займенником «я», що, вочевидь, свідчить про схильність англійських рецензентів до більшої інтимізації спілкування, на противагу дистанційному стилю німців.

У результаті кількісного і зіставного аналізу питомої ваги МХ відповідних комунікативних тактик, застосованих у жіночих і чоловічих англійських та німецьких РК, виявлено конвергентні і дивергентні лінгвокультурні та гендерні ознаки мовленнєвої поведінки рецензентів обох лінгвокультур. Найменше лінгвокультурних і гендерних дивергентних ознак демонструють тактики позитивної презентації ОК та знайомства з фільмом, що зумовлено рекламною функцією РК і головним наміром рецензентів обох лінгвокультур надати максимально об'єктивну інформацію про ОК. Суттєві лінгвокультурні та гендерні незбіги виявлено в реалізації тактики самопрезентації автора як найбільш суб'єктивної і тактики негативної презентації ОК. Водночас як спільну ознаку останньої виокремлено схильність до більш конфронтативної мовленнєвої поведінки рецензентів-чоловіків. Тактика діалогу з читачем в обох лінгвокультурах демонструє найбільш неоднорідну реалізацію: виявлено значні лінгвокультурні і гендерні незбіги у використанні найчастотніших МХ. У гендерному зрізі відмінності мовленнєвої поведінки в межах тактик позитивної презентації ОК, знайомства з фільмом і діалогу з читачем більш чітко виражені в німецькій лінгвокультурі.

Тексти мовленнєвого жанру РК містять інформацію про особливості концептуалізації дійсності у сфері кінематографічної діяльності, які відображені у ключових концептах текстів РК і їхній мовній маніфестації, а також демонструють лінгвокультурні і гендерні ознаки стратегічно-тактичного планування мовленнєвих дій представників англійської та німецької лінгвокультур.

Щодо подальших наукових студій з розглядуваної тематики, то перспективним видається дослідження лінгвокультурних ознак концептуалізації кінематографічної діяльності та текстотворення на матеріалі неспорідненої української мови; вивчення зазначених аспектів у діахронії задля висвітлення розвитку схем мислення і мовленнєвої поведінки, системи етичних й естетичних цінностей в англійській, німецькій та українській лінгвокультурах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Зьомко У. В. Гендерні та лінгвокультурні особливості використання комунікативної тактики негативної презентації об'єкта критики у англійських та німецьких кінорецензіях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7 (75). С. 37–39.
2. Зьомко У. В. Тактика діалогу з читачем як текстотвірний фактор в англійських та німецьких кінорецензіях. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2016. № 5 (330). С. 227–232.
3. Зьомко У. В. Тактика самопрезентації автора у англійських та німецьких кінорецензіях. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці, 2017. № 1 (14). С. 187–191.
4. Ляшенко У. В. Концепт «акторська гра» та його реалізація у англійських та німецьких рецензіях. *Іноземна філологія*. Львів, 2014. Вип. 127, ч. 1. С. 81–88.
5. Ляшенко У. В. Оцінка акторської гри в англійських та німецьких кінорецензіях. *Наукові записки КДПУ. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2015. Вип. 137. С. 598–601.

Наукові праці у виданнях інших держав

6. Зьомко У. В. Тактика позитивної презентації об'єкта критики на матеріалі англійських та німецьких кінорецензій. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2017. Vol. 28, iss. 115. P. 72–75.
7. Zomko U. Culture-specific character of the concept of «acting» and its verbalization in English and German film reviews. *Prace Naukowo-Dydaktyczne Panstwowej Wyzszej Szkoły Zawodowej w Krosnie. Zeszyt 71. Across Borders 6. The West looks East*. Krosno, 2017. Part 1: Linguistics and Translation. P. 91–102.

Наукові праці апробаційного характеру

8. Зьомко У. В. Тактика позитивної презентації об'єкта критики на матеріалі англійських та німецьких кінорецензій. *Тези звітної наукової конференції*

професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету ім. Івана Франка за 2016 рік. Львів, 2017. С. 45.

9. Ляшенко У. Структура концепту «акторська гра» та його реалізація у англійських та німецьких рецензіях. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету ім. Івана Франка за 2014 рік. Львів, 2015. С. 46–47.*

10. Lyashenko U. The National-cultural Specific Character of the Concept of “Acting” and its Verbalization in English and German Film Reviews. *Across borders VI : The west looks east: materials of the international conference (27–28 April 2015). Krosno, 2015. URL: https://www.pwsz.krosno.pl/gfx/pwszkrosno/userfiles/anna.letkowska/-across_borders_-_book_of_abstracts.pdf.*

АНОТАЦІЯ

Зьомко У. В. Лінгвокультурні, текстотвірні та гендерні особливості рецензії у кінокритиці (на матеріалі англійської та німецької мов). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2019.

У дослідженні визначено лінгвокультурні, текстотвірні та гендерні ознаки англійських і німецьких рецензій у кінокритиці; здійснено зіставний аналіз структур ключових концептів концептосфери «кінематографічна діяльність», представлених у текстах англійських та німецьких рецензій, встановлено лінгвокультурні ознаки реалізації оцінки акторської гри.

У роботі обґрунтовано думку, що текстотвірні комунікативні стратегії, тактики та мовленнєві ходи, застосовані в текстах рецензії у кінокритиці, відбивають лінгвокультурні ознаки мовленнєвої поведінки. У результаті кількісного і зіставного аналізу питомої ваги мовленнєвих ходів відповідних комунікативних тактик у жіночих і чоловічих англійських та німецьких рецензіях у кінокритиці виявлено конвергентні та дивергентні лінгвокультурні і гендерні ознаки мовленнєвої поведінки.

Ключові слова: рецензія у кінокритиці, концепт, мовленнєва поведінка, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мовленнєвий хід, лінгвокультура, гендер.

АННОТАЦИЯ

Зьомко У. В. Лингвокультурные, текстообразующие и гендерные особенности рецензии в кинокритике (на материале английского и немецкого языков). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка Министерства образования и науки Украины, Львов, 2019.

Исследование посвящено изучению лингвокультурных, текстообразующих и гендерных признаков английских и немецких рецензий в киноcritике; проведён сопоставительный анализ структур ключевых концептов концептосферы «кинематографическая деятельность», представленных в текстах английских и немецких рецензий, определены лингвокультурные признаки реализации оценки актерской игры.

В работе обосновано мнение, что текстообразующие коммуникативные стратегии, тактики и речевые ходы в текстах рецензии в киноcritике отображают лингвокультурные признаки речевого поведения. В результате количественного и сопоставительного анализа удельного веса речевых ходов соответствующих коммуникативных тактик в женских и мужских английских и немецких рецензиях в киноcritике выявлены общие и отличительные лингвокультурные и гендерные признаки речевого поведения.

Ключевые слова: рецензия в киноcritике, концепт, речевое поведение, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, речевой ход, лингвокультура, гендер.

ABSTRACT

Zomko U. V. Linguocultural, text-forming and gender peculiarities of the review in film criticism (based on English and German). – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

The thesis focuses on the topical study of the linguocultural, text-forming and gender characteristics of the English and German reviews in film criticism. In the given work the review in film criticism is defined as a critical response to a work of cinematography that reflects linguocultural characteristics of the conceptualization of reality in the field of cinematographic activity. The intention of the author of the review in film criticism as the main text-forming factor determines the implementation of communicative strategies, tactics and the selection of appropriate speech moves, the frequency and the linguistic markers of which reflect the linguocultural and gender characteristics of speech behaviour of a certain linguocultural community.

The thesis investigates a reflection of culturally significant information in nominations and images as well as a system of professional values by describing and comparing the structure of the key concepts of the cinematic activity – "film", "film directing" and "acting" – and the linguistic means of their presentation as reflected in English and German reviews.

The work also pinpoints the text-forming communicative strategies of the review in film criticism: the downgrading strategies, the status-enhancing strategies, and the introduction strategy. The English and German reviewers mostly use the tactics of a positive presentation of the object of criticism in the framework of the status-enhancing strategies, that of a negative presentation – within the downgrading strategies. The main text-forming communicative tactics also include the tactics of introducing the film, which the reviewers use primarily implementing the introduction strategy. The self-presentation

tactics and the tactics of dialogue with the reader are presented in all communicative strategies of the review in film criticism.

A comprehensive research methodology has been applied to obtain the scientifically verified results: *contextual analysis* of the object of criticism to identify the structural components of key concepts of the review in film criticism; *contextual interpretative analysis* to reconstruct the communicative intention of the reviewer and the predicted impact on the reader embodied in the strategic-tactical creation of the text; *the method of quantitative calculations* to determine the frequency of speech moves in the female and male reviews of both linguocultures and their specific weight within appropriate communicative tactics; *comparative analysis* to detect 1) the linguocultural characteristics of the conceptualization of reality in the field of cinematographic activity; 2) the linguocultural characteristics of language markers of the speech moves; 3) the linguocultural and gender characteristics of the speech behaviour of English and German reviewers. 12795 speech moves have been singled out in terms of an overall selection in the reviews under research (500 texts).

The scientific novelty of the thesis consists in the research of the reflection of culturally significant information in nominations, images, a system of professional values; the definition of a set of text-forming communicative strategies, tactics and speech moves of the review in film criticism; the identification of the convergent and divergent linguocultural and gender characteristics in the speech behaviour of the English and German linguocultures in the critical discourse performed for the first time.

The practical value of the research lies in a plausible use of the results in the process of teaching lectures on communicative, cognitive, gender and text linguistics; in special courses on linguocultural studies. The materials of the thesis can be useful in journalism, as recommendations for writing reviews, as well as in the field of intercultural communication for the correct interpretation of linguocultural and gender characteristics of speech behaviour of the English and German linguocultures.

The conducted research proves that the texts of the speech genre of the review in film criticism contain the information about the peculiarities of the conceptualization of reality in the field of cinematographic activity by the English and German linguocultures, which are inherent in the key concepts and their linguistic manifestation, as well as the linguocultural and gender characteristics of the strategic-tactical planning of the linguistic actions of the representatives of both linguocultural communities.

Key words: review in film criticism, concept, speech behaviour, communicative strategy, communicative tactics, speech move, linguoculture, gender.

Підписано до друку 23.10.2019 р.
Формат 60×84/16
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 96. Наклад 100 прим.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>